

บทนำ

ความเป็นมาของปัญหา

กิจการห้องสมุดของประเทศไทยอาจกล่าวได้ว่าเริ่มตั้งแต่สมัยสุโขทัยและได้พัฒนาต่อมาในสมัยกรุงศรีอยุธยาและสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ จนกระทั่งในปัจจุบันนี้สภาพของห้องสมุดได้เปลี่ยนแปลงไปเพื่อจัดบริการที่ทันสมัยให้แก่บุคคลทุกประเภท ขนาดและจำนวนของห้องสมุดได้เพิ่มมากขึ้นเพื่อให้เพียงพอแก่การให้บริการ

ในสมัยสุโขทัย สันนิษฐานได้ว่ากิจการห้องสมุดเริ่มภายหลังปี พ.ศ. 1826 อันเป็นที่พอขุนรามคำแหงได้คิดประดิษฐ์ " ลายสือไทย " ขึ้นเป็นครั้งแรก¹ และเข้าใจว่าคงได้สลักศิลาจารึกไว้เป็นอนุสรณ์ในระยะเวลาใกล้เคียงกัน คือประมาณปี พ.ศ. 1835² นับว่าเป็นวรรณกรรมชิ้นแรกของไทยที่จารึกพระราชประวัติ เรื่องราว ขนบธรรมเนียมเมืองสุโขทัย และพระเกียรติคุณของพระองค์ นอกจากนี้จากหลักฐานปรากฏว่า พระญาติไทย พระมหากษัตริย์องค์ที่ 5 แห่งราชวงศ์พระร่วงขณะที่ครอบครองราชสมบัติครั้งกรุงสุโขทัยเป็นราชธานี ได้ทรงรวบรวมหนังสือที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาไว้เป็นจำนวนมาก³ และทรงศึกษาพระไตรปิฎกจากหนังสือที่ทรงรวบรวมไว้จนแตกฉานถึงกับทรงพระราชนิพนธ์หนังสือเกี่ยวกับพุทธศาสนาที่เป็นที่รู้จักกันแพร่หลาย คือหนังสือไตรภูมิพระร่วง เพราะฉะนั้นจะเห็นได้ว่าในสมัยสุโขทัยนี้

¹ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ , เรื่องพระร่วง (พิมพ์พระราชทานในการพระราชกุศล 50 วัน พระบรมศพสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล , 2489) , หน้า 15 .

² ประชุมศิลาจารึกภาคที่ 1 จารึกกรุงสุโขทัย (พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพคุณหญิง สิ้น ภักดีนรเศรษฐ ฌ สุสานหลวงวัดเทพศิรินทราวาส, 2500) , หน้า (ข)

³ พระญาติไทย, ไตรภูมิพระร่วง (พระนคร:คุรุสภา, 2503) , หน้า (12)

พระเจ้าแผ่นดินจะมีห้องสมุดหรือที่เก็บหนังสือของพระองค์เอง กิจการห้องสมุดจึงอาจ
สันนิษฐานได้ว่าเริ่มมีมาตั้งแต่สมัยนั้น⁴

ในสมัยกรุงศรีอยุธยาปรากฏว่ามีหอหลวงหรือหอหนังสือ⁵ เป็นที่สะสมตำรา
คัมภีร์กฎหมายที่ประกาศใช้ในสมัยนั้น ดังปรากฏหลักฐานว่า ในปี พ.ศ. 2223 สมเด็จพระ
รามาธิบดีที่ 1 ทรงมีรับสั่ง "ให้เอากฎหมายซึ่งหาได้แต่หอหนังสือและเทศซึ่งมีในพระ
ราชพงศาวดารนั้น ให้คัดเข้าด้วยกันเป็นแห่งเดียว..."⁶ นอกจากนี้ยังมีหอไตร ซึ่งนับได้
ว่าเป็นห้องสมุดของวัดเก็บคัมภีร์พระไตรปิฎกหรือหนังสือเทศน์ และหนังสือทางพระพุทธศาสนา
ซึ่งเก็บไว้ในวัดต่าง ๆ เพื่อให้พระสงฆ์ได้ศึกษาเล่าเรียนพระพุทธศาสนาและเพื่อเป็นหลักฐาน
อ้างอิงเวลาเผยแพร่พระพุทธศาสนาไปยังถิ่นอื่น หอไตร สันนิษฐานว่าย่อมาจาก หอพระไตร-
ปิฎก⁷ นับเป็นห้องสมุดชานกิ่งเดิมของไทย จะเกิดขึ้นเมื่อใดนั้นไม่มีหลักฐานปรากฏ แต่
คาดว่าคงจะมีมาตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัยเป็นราชธานี และได้เจริญรุ่งเรืองถึงขีดสุดในสมัยกรุง
ศรีอยุธยา ครั้นเมื่อกรุงศรีอยุธยาถูกพม่าเผาเมื่อคราวเสียกรุงครั้งที่สอง ในปี พ.ศ. 2310
นั้นปรากฏว่า หอไตรประจำพระนครและหนังสือต่าง ๆ ในหอหลวงเป็นจำนวนมากถูกข้าศึก

⁴ สุทธิลักษณ์ อัมพวงค์, "วิวัฒนาการของห้องสมุดในประเทศไทย," วารสาร
ห้องสมุด, 7 (มีนาคม - เมษายน, 2507), หน้า 191.

⁵ หลวงประเสริฐอักษรนิติ, พงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับหลวงประเสริฐ,
(พระนคร: คุรุสภา, 2506), หน้า 136.

⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

⁷ ศรีทอง สีหาพงศ์, "ห้องสมุดหอไตร," วารสารห้องสมุด, 8 (พฤษภาคม,
2507), 399.

ทำลายเกือบหมดสิ้น ต่อมาในสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรีได้ทรงพยายามจัดสร้างหอพระไตรปิฎก
หลวงขึ้น เช่นเดียวกับที่เคยมีมาในสมัยกรุงศรีอยุธยา ได้มีพระโองการให้นำเอาพระไตรปิฎก
จาก เมืองนครศรีธรรมราชมายังกรุงธนบุรี เพื่อให้คัดลอกพระไตรปิฎก เมื่อคัดลอกเสร็จแล้ว
จึงโปรดฯ ให้นำต้นฉบับกลับไปเก็บไว้ที่ เมืองนครตามเดิม ส่วนฉบับลอกใหม่นี้ได้ทรงเก็บไว้
ในหอพระไตรปิฎกสำหรับพระนคร กังปรากฏความในประชุมพงสาวดารว่า

อนึ่ง ทรงพระกรุณาให้ราชบัณฑิตยสภาพระไตรปิฎกลงบรรทุกเรือเข้ามา
กรุงเทพฯ แลพอจำลองได้ทุกคัมภีร์แล้วจึงจะเชิญออกมาไว้กึ่งเกาะ แลพระ
อาจารย์ศรี ซึ่งแตกหนีออกไปอยู่ ณ เมืองนครศรีธรรมราชนั้น ให้มีมนต์เข้า
มากับสาธุศิษย์ด้วย

ดุสิตราช ๑๑๓๑ ปีฉลู เอกศก (พ.ศ. ๒๓๑๒) เสกจำเนียงพักกลับมา
เมืองธนบุรีจึงตั้งพระอาจารย์ศรี เป็นพระสังฆราช แล้วทรงพระกรุณาจ้างให้
ช่างงานพระไตรปิฎกทั้งจบสิ้นพระราชทรัพย์เป็นอันมาก... 8

ต่อมาในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ใต้
โปรดฯ ให้สร้างหอพระมณเฑียรธรรมขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๓๒๖ 9 เพื่อเป็นที่เก็บพระไตรปิฎกของ
หลวงตรงที่ที่ตั้งพระมณเฑียรในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม นับได้ว่าเป็นหอสมุดแห่งแรกของกรุง
รัตนโกสินทร์ ครั้นหอพระมณเฑียรธรรมถูกไฟไหม้ จึงโปรดฯ ให้สร้างหอพระมณเฑียรธรรม
ขึ้นใหม่ตรงมุมกำแพงด้านตะวันออกเฉียงเหนือของ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม หอพระมณเฑียรธรรมนี้

8 ประชุมพงสาวดาร ภาคที่ ๒๕ พระราชพงสาวดารกรุงธนบุรีฉบับพันจันทนุมาศ
(เจิม) โปรดฯ ให้พิมพ์แจกในงานพระราชทานเพลิงศพ นายพันเอก พระยาสิทธิสุตเสวก
(ทั่ว จุตเสวก) ณ วัดมกุฏกษัตริยาราม วันที่ ๑๓ พฤศจิกายน ๒๔๘๐ (พระนคร:
โรงพิมพ์เถลิเมด, ๒๔๘๐), หน้า ๓๒.

9 สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี กรมพระศรีสวางควัฒน วรขัตติยราชนารี ทรงพระกรุณาโปรดฯ ให้พิมพ์
หอพระมณเฑียรธรรม หอพุทธศาสนสังคหะและหอสมุดสำหรับพระนคร (พระนคร: โรงพิมพ์โสภณ-
พิพรรฒธนากร, ๒๔๕๕), หน้า ๒๐.

นอกจากใช้เป็นที่เก็บพระไตรปิฎกของหลวงแล้วยังใช้เป็นที่ประชุมลูกขุนที่แปลพระราชสาส์น
ที่มีมาจากต่างประเทศและเป็นที่ทำพิธีจารึกพระสุพรรณบัตร เจ้านายทางกรมด้วย¹⁰ ในปี
พ.ศ. 2424 สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ พระเจ้าลูกยาเธอและพระเจ้าลูกเธอในพระบาท
สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเป็นประธาน
ได้ทรงบริจาคราชทรัพย์ส่วนพระองค์ร่วมจัดสร้างหอสมุดวชิรญาณขึ้น เพื่อเฉลิมพระเกียรติ
ยศและเป็นการสนองพระกรุณาธิคุณสมเด็จพระบรมชนกนาถพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และเมื่อ
สร้างเสร็จเรียบร้อยแล้ว พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้โปรดพระราชทานนาม
หอสมุดนี้ว่า " หอพระสมุดวชิรญาณ " ¹¹ ตามพระสมณภิโษยในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัวเมื่อครั้งทรงผนวช และในช่วงระยะเวลาตัวเอง ที่ได้เริ่มมีชาวต่างประเทศเข้ามาช่วย
กิจการของหอพระสมุด

ในปี พ.ศ. 2443 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้มีพระบรม
ราชโองการให้จัดตั้งหอพุทธศาสนสังคหะขึ้นในวัดเบญจมบพิตร เพื่อเก็บรวบรวมพระไตรปิฎก
และหนังสือที่เกี่ยวกับพุทธศาสนาทุก ภาษา¹² และในปี พ.ศ. 2448 ก็ได้ทรงพระกรุณาโปรด
เกล้าฯ ให้รวมหอสมุด 3 แห่ง คือ หอพระมณฑิยธรรม หอพระสมุดวชิรญาณ และหอพุทธ-
ศาสนสังคหะเข้าด้วยกันจัดตั้งเป็น หอพระสมุดสำหรับพระนคร และคงเรียกชื่อว่า " หอพระสมุด
วชิรญาณสำหรับพระนคร " ¹³

10 เรื่องเดียวกัน, หน้า 3.

11 เรื่องเดียวกัน, หน้า 21.

12 เรื่องเดียวกัน, หน้า 43.

13 เรื่องเดียวกัน, หน้า 2.

บรรณารักษ์ชาวต่างประเทศคนแรกที่เข้ามาช่วยดำเนินงานห้องสมุด คือ นาย ชาลส์ เอส สไวสทริบ (Mr. Chas S. Sveistrup) ได้เดินทางเข้ามาในประเทศไทยเมื่อใดนั้นไม่ปรากฏ นาย ชาลส์ เอส สไวสทริบ มีหน้าที่เป็นพนักงานทำบัญชีหนังสือต่างประเทศของหอพระสมุดวชิรญาณ (เดิม)¹⁴ ผลงานที่เด่นชัดคือใน พ.ศ. 2435 ได้จัดทำ Catalogue of the Books of the Royal Vajiranan Library¹⁵ รวบรวมรายชื่อหนังสือภาษาต่างประเทศจำนวน 6564 เล่ม ที่มีอยู่ในหอพระสมุดวชิรญาณในระยะเวลานั้น บัญชีหนังสือเล่มนี้จัดทำขึ้นตามพระราชดำริของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาคำรงราชานุภาพ เมื่อครั้งดำรงพระยศเป็นกรมหมื่นดำรงราชานุภาพและทรงดำรงตำแหน่งเป็นสภานายกหอพระสมุดวชิรญาณ (พ.ศ. 2432) เข้าใจว่าเป็นบรรณานุกรมเล่มแรกของไทย

บรรณารักษ์ชาวต่างประเทศคนต่อมา คือ ดร. ออสการ์ แฟรงก์เฟอ์เตอร์ (Dr. Oscar Frankfurter) ชาวเยอรมัน ได้ดำรงตำแหน่งเลขานุการหอพระสมุดทำหน้าที่ติดต่อกับต่างประเทศและในปี พ.ศ. 2448 ได้รับแต่งตั้งจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวให้ดำรงตำแหน่งบรรณารักษ์ใหญ่หอพระสมุดสำหรับพระนคร¹⁶ นับได้ว่าเป็นบรรณารักษ์ชาวต่างประเทศคนแรกที่ได้สร้างความเจริญให้แก่หอพระสมุด ดร. แฟรงก์เฟอ์เตอร์ได้ปฏิบัติราชการมาจนถึง พ.ศ. 2460 จึงลาออกจากราชการเนื่องจากชราภาพ

¹⁴ "ประวัติหอพระสมุดวชิรญาณ," วชิรญาณ, 17 (กุมภาพันธ์ ร.ศ. 114 (2438), 1718.

¹⁵ Chas S. Sveistrup, Catalogue of the Books of the Royal Vajiranan Library (Bangkok: Gotte, 1892), 616 p.p.

¹⁶ Arnold Wright (ed), Twentieth Century Impression of Siam: Its History, People, Commerce, Industries and Resources. (London: Lloyd's Greater Britain Publishing, 1908), p. 251.

ครั้นเมื่อสมเด็จพระยาคำรงราชานุภาพทรงดำรงตำแหน่งนายกหอพระสมุดสำหรับพระนคร ได้ทรงปรับปรุงขยายงานของหอพระสมุดและทรงหาบรรณารักษ์ชาวต่างประเทศมาประจำ บรรณารักษ์ที่มขอสืบเป็นที่รู้จักกันดี คือ ศาสตราจารย์ ยอร์ช เซเกส์ (George Coedes) เป็นผู้ดำรงตำแหน่งบรรณารักษ์ใหญ่และบรรณารักษ์แผนกหนังสือต่างประเทศ ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๖๑ - ๒๔๖๕¹⁷ สืบต่อจาก ดร. แฟรงก์ เฟอร์เตอร์

ในระยะเวลาต่อมา ไม่ปรากฏว่ามีบรรณารักษ์ชาวต่างประเทศเข้ามาช่วยกิจการห้องสมุดในประเทศไทยเป็นเวลาถึง ๒๐ ปี จนกระทั่งเมื่อสงครามโลกครั้งที่ ๒ สงบลงไทยจึงได้รับความช่วยเหลือจากชาวต่างประเทศมากขึ้น เริ่มด้วยสำนักข่าวสารอเมริกัน (United States Information Service) ได้มาเปิดสำนักงานขึ้นในกรุงเทพฯ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๕¹⁸ และส่วนหนึ่งของสำนักงานได้จัดเป็นห้องสมุดที่ทันสมัย มีบรรณารักษ์ชาวอเมริกันที่มีความรู้ทางวิชาบรรณารักษศาสตร์ คือ นางสาวแมรี แองเกลไมเออร์ (Miss Mary Anglemeyer) เป็นผู้ดำเนินงาน และได้จัดหนังสือในห้องสมุดให้ถูกหลักวิชาพร้อมทั้งให้บริการอย่างกว้างขวาง นับได้ว่าห้องสมุดสำนักข่าวสารอเมริกันได้นำแนวความคิดใหม่ๆ ที่ชี้ให้เห็นถึงประโยชน์ของห้องสมุดที่มีต่อประชาชนมาสู่อบรรณารักษ์ชาวไทย ทำให้บรรณารักษ์ห้องสมุดต่าง ๆ เกิดความสนใจในวิธีดำเนินงานของห้องสมุดสำนักข่าวสารอเมริกันเป็นอย่างมาก มีหลายท่านที่ขอศึกษาแบบอย่างการดำเนินงาน และขอฝึกงานในห้องสมุดแห่งนี้

17

รายงานหอพระสมุดวชิรญาณสำหรับพระนคร พ.ศ. ๒๔๖๑ - ๒๔๖๓ (พระนคร: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, ม.ป.ป.), หน้า ๒.

18

สุทธิลักษณ์ อัมพันวงศ์, วิวัฒนาการห้องสมุดและบรรณารักษศาสตร์ในประเทศไทย... หน้า. ๘๒.

พัฒนาการของห้องสมุดและบรรณารักษศาสตร์ในประเทศไทยมีจุดเริ่มต้นอย่าง
 จริงจังมาจากการสอนวิชาจัดห้องสมุด ณ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปี พ.ศ. ๒๔๕๔¹⁹
 โดย นางสาว แมรี แอง เกลิโมเออร์ บรรณารักษ์ห้องสมุดสำนักข่าวสารอ เมริกัันในขณะนั้น
 ได้สนับสนุนให้มูลนิธิฟูไลไบรท์ให้ความช่วยเหลือในด้านการสอนวิชาบรรณารักษศาสตร์ โดย
 ใ้อ เพื่อจัดส่งศาสตราจารย์ทางบรรณารักษศาสตร์ชาวอเมริกัน จำนวน ๕ คน มาทำการ
 สอนแก่ผู้ทำงานห้องสมุดและผู้สนใจ นับเป็นครั้งแรกที่คนไทยได้ตระหนักว่าการจัดห้องสมุด
 เป็นวิชาที่ควรศึกษา และการสอนวิชาจัดห้องสมุดของมูลนิธิฟูไลไบรท์นี้จักได้มีความสำคัญ
 อย่างยิ่งแก่การสอนวิชาบรรณารักษศาสตร์ในประเทศไทย เพราะเป็นการสร้างแนวทาง
 ให้มีการสอนวิชานี้ขึ้นในมหาวิทยาลัยและผลสำคัญยิ่งอีกประการหนึ่งคือ ก่อให้เกิดความ
 เคลื่อนไหวในวงการห้องสมุด ก็จึงเห็นได้จากการก่อตั้ง "ชมรมห้องสมุด" หรือชมรม
 บรรณารักษศาสตร์ ในปี พ.ศ. ๒๔๕๗²⁰ ซึ่งภายหลังได้ขยายงานเป็น สมาคมห้องสมุดแห่ง
 ประเทศไทย สมาคมนี้มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการพัฒนาห้องสมุดและการศึกษาวิชาบรรณ-
 รักษศาสตร์ของประเทศไทยในปัจจุบัน

นอกจากความช่วยเหลือของมูลนิธิฟูไลไบรท์ในการจัดส่งอาจารย์บรรณารักษ์
 ชาวต่างประเทศมาช่วยทำการสอนวิชาจัดห้องสมุดแล้ว โครงการความร่วมมือระหว่าง
 รัฐบาลไทยและสหรัฐอเมริกาที่มีส่วนสำคัญในการพัฒนาห้องสมุดและบรรณารักษศาสตร์ องค์
 การ ICA (International Cooperation Administration) ได้ทำสัญญาให้
 มหาวิทยาลัยอินเดียนาช่วยเหลือในการพัฒนาการศึกษาของวิทยาลัยวิชาการศึกษาประสานมิตร

¹⁹ สุทธิลักษณ์ อัมพันวงศ์, "การศึกษาวิชาบรรณารักษศาสตร์ในจุฬาลงกรณ์-
 มหาวิทยาลัย," บรรณารักษ์ ๒๕๐๕, ๒๕๑๐, หน้า ๒.

²⁰ _____, วิวัฒนาการห้องสมุดและบรรณารักษศาสตร์ในประเทศไทย,
 หน้า ๘๘.

วิทยาลัยวิชาการศึกษายุวชน และวิทยาลัยวิชาการศึกษาวางแสน คณะครูศาสตราจารย์-
 ดงกรณมหาวิทยาลัยและคณะรัฐประศาสนศาสตร์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ในด้านการเงิน
 เพื่อใช้ในการก่อสร้างห้องสมุดและจัดหา หนังสือ วัสดุอุปกรณ์ตลอดจนครุภัณฑ์ เครื่องใช้
 ต่างๆ ของห้องสมุด โดยได้ส่งบรรณารักษ์ผู้เชี่ยวชาญ เป็นที่ปรึกษาให้คำแนะนำในการ
 จัดสร้างห้องสมุด เลือกซื้อหนังสือ วัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ สำหรับห้องสมุดและมาช่วยคาน
 การบริหารงานและการดำเนินงานของห้องสมุด นอกจากนี้ยังให้ทุนสำหรับบรรณารักษ์ไทย
 ไปศึกษาและอบรมวิชาบรรณารักษศาสตร์ที่ ณ มหาวิทยาลัยอินเดียนา

องค์การและมูลนิธิของต่างประเทศหลายแห่ง เช่น มูลนิธิเอเซีย องค์การ
 ยูเนสโก China Medical Board of New York ก็ได้ให้ความช่วยเหลือโดยการ
 ส่งบรรณารักษ์ผู้เชี่ยวชาญให้คำปรึกษาแนะนำและทำการสำรวจสภาพห้องสมุดประเภทต่างๆ
 พร้อมกับให้ความช่วยเหลือด้านหนังสือ อุปกรณ์และครุภัณฑ์ของห้องสมุด พร้อมทั้งจัดหาทุนให้
 บรรณารักษ์ไทยไปศึกษาวิชาบรรณารักษศาสตร์ที่ในต่างประเทศ ฉะนั้นจะเห็นว่ากิจการ
 ห้องสมุดและบรรณารักษศาสตร์ของประเทศไทยได้พัฒนาไปอย่างมีประสิทธิภาพ เพราะได้
 ได้รับความช่วยเหลือส่วนใหญ่จากองค์การมูลนิธิและบรรณารักษ์ชาวต่างประเทศ เป็นสำคัญ

ความมุ่งหมายของการวิจัย

ฉะนั้น เพื่อเป็นการค้นคว้าเกี่ยวกับความช่วยเหลือของบรรณารักษ์ชาวต่าง-
 ประเทศ ที่มีบทบาทต่อกิจการห้องสมุดและบรรณารักษศาสตร์ตั้งแต่ เริ่มแรกวิทยานิพนธ์นี้จึง
 มีความมุ่งหมายเพื่อศึกษาพัฒนาการความเปลี่ยนแปลงของห้องสมุดทุกประเภทที่ได้รับความ
 ช่วยเหลือจากบรรณารักษ์ชาวต่างประเทศ ศึกษาพัฒนาการการสอนวิชาบรรณารักษศาสตร์ใน
 ประเทศไทย ศึกษาประโยชน์ที่ประเทศไทยได้รับในด้านการปรับปรุงและส่งเสริมงานด้าน
 ห้องสมุดและการสอนวิชาบรรณารักษศาสตร์ภายหลังที่ได้รับความช่วยเหลือจากบรรณารักษ์
 ชาวต่างประเทศ พร้อมทั้งวิเคราะห์คำแนะนำและความช่วยเหลือของบรรณารักษ์ชาวต่าง
 ประเทศในด้านต่างๆ ที่มีต่อการพัฒนางานห้องสมุดและบรรณารักษศาสตร์ในประเทศไทย

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยมีขอบเขตเฉพาะความช่วยเหลือของบรรณารักษ์ชาวต่างประเทศที่เข้ามาช่วยในการจัดตั้งและให้คำแนะนำอันมีผลต่อพัฒนาการห้องสมุดของหน่วยราชการไทยทุกประเภท คือ ห้องสมุดแห่งชาติ ห้องสมุดมหาวิทยาลัยและวิทยาลัย ห้องสมุดเฉพาะของหน่วยราชการ ห้องสมุดโรงเรียน ห้องสมุดประชาชนและโรงเรียนสอนวิชาบรรณารักษศาสตร์ นับตั้งแต่มีบรรณารักษ์ชาวต่างประเทศคนแรก เข้ามาให้ความช่วยเหลือในกิจการห้องสมุดและการสอนวิชาบรรณารักษศาสตร์ในประเทศไทย

วิธีดำเนินการค้นคว้าและวิจัย

๑. ค้นคว้าจากเอกสาร (Documentary Research) ได้แก่ หนังสือวารสาร เอกสารค้นเรื่องและสิ่งพิมพ์อื่นๆ ที่กล่าวถึงความช่วยเหลือของบรรณารักษ์ชาวต่างประเทศ จดหมายโต้ตอบและรายงานผลการปฏิบัติงาน (final reports)
๒. สัมภาษณ์บุคคลสำคัญๆ และบรรณารักษ์ห้องสมุดที่เกี่ยวข้องและที่ได้รับความช่วยเหลือจากบรรณารักษ์ชาวต่างประเทศ
๓. ทิศสอบสอบถามบรรณารักษ์ชาวต่างประเทศที่ยังมีชีวิตอยู่ โดยใช้จดหมายและแบบสอบถาม

ประโยชน์ที่จะได้รับจากการวิจัย

๑. ทำให้ทราบถึงพัฒนาการกิจการของห้องสมุดและบรรณารักษศาสตร์ในประเทศไทยว่า เติบโตมากน้อยเพียงใด และในปัจจุบันได้พัฒนาเปลี่ยนแปลงไปมากน้อยเพียงใด
๒. ทำให้ทราบถึงบทบาทและความช่วยเหลือของบรรณารักษ์ชาวต่างประเทศ กล่าวคือ ได้ทราบถึงข้อแนะนำและผลของความช่วยเหลือว่าเป็นประโยชน์ต่อกิจการห้องสมุดและการสอนวิชาบรรณารักษศาสตร์เพียงใด

การสำรวจและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ยังไม่ปรากฏว่ามี การสำรวจและการวิจัยเรื่องบรรณารักษ์ชาวต่างประเทศมาก่อนเลย นอกจากรายงานการสำรวจและการวิจัยที่บรรณารักษ์ชาวต่างประเทศได้จัดทำขึ้นเกี่ยวกับห้องสมุดประเภทต่างๆ และกิจการห้องสมุดในเมืองไทยดังนี้ คือ

ในปี พ.ศ. ๒๔๘๔ ดร.แฟรนเซส แลนเดอร์ สเปน (Dr. Frances Lander Spain) ได้ทำการสำรวจห้องสมุดและกิจการห้องสมุดในประเทศไทย และเผยแพร่ผลการสำรวจในบทความเรื่อง Some Notes on Libraries in Thailand²¹ และในปี ๒๕๐๔ ดร. สเปน ได้ทำการสำรวจห้องสมุดในประเทศไทยอีกครั้งหนึ่งและเขียนรายงานเรื่อง Library Development in Thailand, 1951-1965²² สรุปได้ว่า ห้องสมุดในประเทศไทยมีความต้องการ ๕ ประการ คือ ความคิดใหม่ๆ ในเรื่องการจัดบริการของห้องสมุด การเงิน หนังสือและวัสดุของห้องสมุด การจัดดำเนินงานห้องสมุด และบุคลากรที่มีความรู้ทางด้านบรรณารักษศาสตร์

ในปี พ.ศ. ๒๕๐๔ ดร. เฮนส์ แมคมัลเลน (Dr. Haynes McMullen) เกินทางมาช่วยโครงการสหประชาชาติของห้องสมุดคณะรัฐประศาสนศาสตร์ โดยได้ทำการสำรวจห้องสมุดของกระทรวงต่างๆ ๕๔ แห่ง เพื่อให้ทราบจำนวนหนังสือทั้งหมดในสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์และสาขาวิชาอื่นที่เกี่ยวข้อง พร้อมทั้งให้ข้อเสนอแนะงานด้านต่างๆ เกี่ยวกับการจัดทำสหบัตร และได้เสนอลักษณะของห้องสมุดของหน่วยราชการว่าควรจะมีลักษณะอย่างไรในอนาคค ในรายงานเรื่อง The Central Library Services Project of the Institute of Public Administration Thammasat University, a Report²³

²¹ Frances Lander Spain, "Some Notes on Libraries in Thailand," Library Quarterly, 22 (July, 1952), 252-62.

²² _____, "Library Development in Thailand," UNESCO Bulletin for Libraries, 20(May-June, 1966), 117-25.

²³ Haynes McMullen, "The Central Library Services Project of the Institute of Public Administration Thammasat University, a Report" (Bloomington, Ind: Institute of Training for Public Service, Department of Government, Indiana University, 1961), 70 pp. (Mimeographed)

ในปี พ.ศ. ๒๕๐๕ นางอลิส โบเวน (Mrs. Alice Bowen) ได้สำรวจ
ห้องสมุดโรงเรียนแพทย์ต่างๆ ๕ แห่งในประเทศไทยและได้เขียนรายงานชื่อ Survey of
Library Resources of the University of Medical Sciences²⁴

นางโบเวนได้ทำการสำรวจในเรื่องต่างๆ คือจำนวนนิสิตปัจจุบัน อาจารย์ สภาพห้องสมุด
การจัดวัสดุอุปกรณ์ห้องสมุด เจ้าหน้าที่ งบประมาณประจำปี การเลือกรับหนังสือ การยืม
หนังสือระหว่างห้องสมุด พร้อมทั้งได้เสนอขอแนะนำในด้านการประสานงานและการบริหาร
งานแบบรวมอำนาจของห้องสมุดแพทย์

ในปีเดียวกันนี้ ดร.มอริส เอ เกลเฟนด์ (Dr. Morris A. Gelfand)
ผู้เชี่ยวชาญด้านห้องสมุดขององค์การศึกษาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติได้
เสนอผลการวิจัยเรื่อง The National Library, and Library Development
and Training in Thailand²⁵ โดยสำรวจกิจการของห้องสมุดแห่งชาติ ห้องสมุด
ประชาชน ห้องสมุดโรงเรียน และประเมินผลการสอนวิชาบรรณารักษศาสตร์ แผนก
วิชาบรรณารักษศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ผลการวิจัยได้เสนอให้
มีการปรับปรุงห้องสมุดแห่งชาติ และห้องสมุดประเภทต่างๆ ในประเทศไทย และได้ชี้แจง
หลักสูตร ชั้นปริญญาโทบัณฑิตศึกษาวิชาบรรณารักษศาสตร์ให้แก่แผนกวิชาบรรณารักษศาสตร์

²⁴ Alice Bowen, "Survey of Library Resources of the University of Medical Sciences," (Bangkok, November 14, 1961-March 1962), 41 pp. (Mimeographed)

²⁵ Morris A. Gelfand, "The National Library, and Library Development and Training in Thailand," Draft Report to the Unesco Programme of the Participation in the Activities of Member States, 1962, 65 pp. (Mimeographed)

ในปี พ.ศ. ๒๕๑๐ นายสแตนเลย์ เอ บาร์เนตต์ (Mr. Stanley A. Barnett) และคณะได้ใช้เวลาระหว่าง ๒๕ มกราคม ถึง ๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๐ ทำการสำรวจเรื่อง การผลิตหนังสือและวัสดุการศึกษาทางเทคนิคและอาชีพ การผลิตหนังสือแบบเรียนใน ระดับต่างๆ อุตสาหกรรมการผลิตหนังสือของไทย พยายามและปัญหาของห้องสมุดประเภท ต่างๆ ในประเทศไทย ดังปรากฏในรายงานเรื่อง Developmental Book Activities and Needs in Thailand²⁶ ผลของการสำรวจสรุปได้ว่า ตลาดกั หนังสือของไทยยังอยู่ในวงแคบ หนังสือที่ผลิตออกมาส่วนใหญ่เป็นสิ่งพิมพ์ของราชการ องค์กร หรือเอกชนที่พิมพ์แจก หรือเป็นของกำนัลแต่ไม่ไ้พิมพ์เพื่อการค้า ในด้านห้อง-สมุด คณะสำรวจฯ นี้ได้ให้ข้อเสนอแนะอันเป็นประโยชน์เพื่อการปรับปรุงกิจการ อง สมุดโรงเรียน ห้องสมุดประชาชน ห้องสมุดเฉพาะ สมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทย และการสอนวิชาบรรณารักษศาสตร์

รายชื่อขององค์การต่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับวิทยานิพนธ์นี้

Agency for International Development หรือ AID เป็น องค์การที่สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๔ แทนองค์การ International Cooperation Administration อันเป็นองค์การระหว่างประเทศ ปฏิบัติงานตามโครงการให้ความ ช่วยเหลือแก่ประเทศต่างๆ ในด้านต่างๆ ไปที่มิใช่ทางทหาร²⁷

26

Stanley A. Barnett and Others, Developmental Book Activities and Needs in Thailand. Agency of International Development Contract No. AID/CSD-1162 (New York: Wolf Management Services, 1967), 160 pp.

27

Eugene J. McCarthy, Dictionary of American Politics (New York: Macmillan, 1968), p. 3.

มูลนิธิเอเชีย (Asia Foundation) เริ่มให้ความช่วยเหลือแก่ประเทศไทยเมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๗ มูลนิธินี้ได้ให้ความช่วยเหลือแก่สถาบันทางการศึกษาในประเทศไทย ช่วยจัดหาหนังสือตำราเพื่อใช้ประกอบการค้นคว้าและการสอน หนังสือเหล่านี้ได้มาจากสำนักงานใหญ่เมืองซานฟรานซิสโก ผู้ที่ให้ความร่วมมือในโครงการจัดหาหนังสือตำราฯ นี้คือ คณะนักศึกษา ครู อาจารย์ ของมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ๔๕๐ แห่ง²⁸

กิจการคานหองสมุด มูลนิธิได้ช่วยจัดตั้ง สมาคมหองสมุดแห่งประเทศไทย ช่วยเหลือกิจกรรมของสมาคม เช่น โครงการอบรมบรรณารักษ์หองสมุดประเภทต่าง ๆ เตรียมอุปกรณ์การสอนและเครื่องใช้สำหรับหองสมุด ได้จัดซื้อและแจกจ่ายหนังสือภาษาไทยให้แก่หองสมุด โรงเรียน สถาบัน เพื่อการพัฒนาชุมชน และหองสมุดประชาชน เช่น จัดทำหนังสือหมุนเวียนในเขตกันดาร นอกจากนี้ยังให้ทุนแก่บรรณารักษ์ไปศึกษาวิชาบรรณารักษศาสตร์ ณ ประเทศสหรัฐอเมริกาและในขณะเดียวกันก็ได้เชื้อ เพื่อจัดส่งอาจารย์ผู้ทรงคุณวุฒิสถาวิชาบรรณารักษศาสตร์มาประจำ ณ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เพื่อช่วยปรับปรุง วางรูปงานการไลหองสมุดและช่วยดำเนินงานสอนวิชาบรรณารักษศาสตร์ด้วย²⁹

องค์การ China Medical Board of New York เข้าช่วยกิจการหองสมุดการแพทย์ อาทิเช่น หอสมุดศิริราชได้ช่วยกิจการของหองสมุดนี้ในแง่ที่หองสมุดเปรียบได้กับหองทดลองของกิจการแพทย์ เริ่มด้วยการจัดหาหนังสือ ให้ทุนบรรณารักษ์ไปอบรมและศึกษาต่อ จัดสร้างอาคารหองสมุดโดยออกเงินร่วมกับรัฐบาลไทย

28

The Asia Foundation, The Foundation's Principles, Purposes and Activities in Thailand. (Bangkok : Asia Foundation 1958), p.17

29

The Asia Foundation in Thailand : purposes, activities, organization : June 1964 (Bangkok : Asia Foundation 1964), p.(20)

มูลนิธิฟูลไบรท์ (Fulbright Foundation) เริ่มให้ความช่วยเหลือประเทศไทยตั้งแต่เดือนกรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๙๓ โดยมีจุดประสงค์เพื่อแลกเปลี่ยนความเข้าใจอันดีระหว่างประชาชนไทยและอเมริกัน โดยแลกเปลี่ยนวิชาความรู้ ความสามารถในการประกอบอาชีพในด้านวิชาบรรณารักษศาสตร์ ได้เริ่มให้มีการสอนวิชาห้องสมุดที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในชั้นต้นได้จัดส่งผู้สอนมาประจำ จนภายหลังคณะอักษรศาสตร์สามารถเปิดแผนกวิชาบรรณารักษศาสตร์ดำเนินการได้เอง มูลนิธิจึงเลิกให้ความช่วยเหลือ แต่สนับสนุนด้วยการส่งอาจารย์ไปศึกษาต่อต่างประเทศ

International Cooperation Administration หรือ ICA เป็นหน่วยงานของรัฐตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๔ มีหน้าที่ประสานงานตามโครงการให้ความช่วยเหลือแก่ประเทศต่าง ๆ เช่น โครงการให้ความช่วยเหลือทางเทคนิค โดยจัดส่งผู้เชี่ยวชาญชาวอเมริกันมาให้ความช่วยเหลือด้านพัฒนาการ เศรษฐกิจ เพื่อยกระดับความเป็นอยู่ของประชาชนในประเทศที่กำลังพัฒนา นอกจากนี้ยังให้ความช่วยเหลือในการป้องกันประเทศ โดยจัดเป็นส่วนหนึ่งของโครงการความช่วยเหลือสนับสนุนทางเศรษฐกิจและการ เมือง ในประเทศที่ได้รับความช่วยเหลือส่วนใหญ่ จะมีการช่วยเหลือประสานงานกับรัฐบาลของประเทศนั้น ๆ³⁰

Mutual Security Agency เป็นหน่วยงานย่อยของ ICA มีจุดประสงค์เพื่อให้ความสนับสนุน กระตุ้นความเจริญทางเศรษฐกิจในประเทศโลกเสรี ให้ความช่วยเหลือทางการทหาร³¹

มูลนิธิร็อกกี้เฟลเลอร์ (Rockefeller Foundation) มูลนิธินี้ให้ความช่วยเหลือด้านการแพทย์และเกษตรมากที่สุด ในด้านห้องสมุดได้จัดหาหนังสือ จัดผู้สอน เช่น การ เปิดสอนวิชาบรรณารักษศาสตร์ชั้นปริญญาโท ณ แผนกวิชาบรรณารักษศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มูลนิธิได้จัดส่งผู้เชี่ยวชาญมาวางแผนและดำเนินการสอนในปีแรก

30
McCarthy, op.cit., p. 80.

31
Ibid., p. 101.

องค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) องค์การนี้ได้ทำงานหลายประเภทเพื่อช่วยเหลือและส่งเสริมพัฒนาการห้องสมุดประเภทต่าง ๆ ของประเทศสมาชิก องค์การได้ตระหนักดีว่าห้องสมุดมีความจำเป็นและสำคัญต่อพัฒนาการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมของประเทศนั้น งานด้านห้องสมุดเป็นหน้าที่ของแผนกห้องสมุดซึ่งมีผู้เชี่ยวชาญทางวิชาการร่วมกับศาสตราจารย์ทำงานอยู่หลายคน

กิจกรรมทางด้านห้องสมุดขององค์การการศึกษา ฯ มีดังต่อไปนี้ คือ

1 ให้ความช่วยเหลือแก่องค์การระหว่างประเทศที่ทำงานเกี่ยวกับห้องสมุด เช่น องค์การ International/Federation for Documentation และ International Council on Archives

2 ช่วยเหลือในการแลกเปลี่ยนสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ โดยจัดตั้งศูนย์กลางสำหรับแลกเปลี่ยนขึ้น และยังได้พิมพ์คู่มือใช้ในการแลกเปลี่ยนสิ่งพิมพ์ระหว่างประเทศ (Handbook on the international exchange of publication)

3 ช่วยเหลือในการจัดทำบรรณานุกรมและเอกสารต่างๆ และได้จัดทำพิมพ์ Bibliographical newsletter ขึ้นเพื่อแจ้งให้ทราบความเคลื่อนไหวในการทำบรรณานุกรมของชาติต่าง ๆ

4 ส่งเสริมพัฒนาการห้องสมุดต่าง ๆ ทั้งในด้านการจัดสัมมนา การจัดตั้งห้องสมุดทดลอง และบางครั้งได้ส่งผู้เชี่ยวชาญไปช่วยเริ่มต้นและดำเนินงานห้องสมุดเป็นครั้งแรก

5 ออกวารสารเกี่ยวกับห้องสมุด คือ Unesco Bulletin for Libraries

6 จัดการประชุมระหว่างชาติเกี่ยวกับกิจการห้องสมุด

7 ให้ทุนแก่บรรณารักษ์หรือผู้ที่กำลังจะเป็นบรรณารักษ์ไปศึกษาและดูงาน

001547

32

แมนมาส ขวลิขิต, " งานขององค์การการศึกษา สหประชาชาติในด้านการห้องสมุด,"

วารสารห้องสมุด, 4 (เมษายน - มิถุนายน 2503), 15-19.